

Zvezdan Folić

RIMOKATOLIČKE REDOVNICE U CRNOJ GORI 1945-1965.

Izraz *redovnici* u nomenklaturi rimokatoličke crkve ograničen je kanonskim pravom na one koji daju javni zavjet. Taj zavjet može biti svečani ili obični i odnosi se na kleričke osobe (muške i ženske) koje se obavezuju na siromaštvo, poslušnost i čednost. Redovnici borave u tjesno povezanim grupama, obično u samostanima, a njihov život mora se brižljivo regulisati kako bi se obezbijedilo poštovanje normativnog ideala te ustanove i kako bi se održala kompaktnost zajednice. Redovno nose naziv po svom osnivaču, od kojeg zavisi svrha, red i stil življenja. Spoljni znak njihovog prepoznavanja i razlikovanja predstavlja odjeća.¹

Dugo se u velikim religijskim tradicijama svijeta, od žena, po pravilu očekivalo da imaju religijsku i društvenu ulogu koja je sekundarna u odnosu na mušku. S ovim konzervativnim pristupom najprije je raskinula rimokatolička crkva. Nastojeći da proširi oblike djelovanja i tako ostvari što veći uticaj u društvenom životu, rimokatolička crkva je u XVII vijeku oslobodila svoje redovnice strogog i zatvorenog manastirskog života. Velike zasluge za ovaj preokret pripadaju Meri Vord (osnivačice Instituta blažene Deve Marije), Lujzi de Marijak, osnivačice milosrdnih (časnih) sestara i Vensenu de Polu (1581-1660), francuskom rimokatoličkom svešteniku i utemeljitelju reda vinsencijanaca i časnih sestara, koji je kanonizovan 1737. godine.²

Ova promjena je uzrokovala nastanak velikog broja zajednica časnih i milosrdnih sestara. One mogu da se bave poučavanjem, društvenim radom i da budu bolničarke. To je, pored ostalog, bilo od izuzetno velikog značaja na popularisanju tendencija rimokatoličke crkve. Na cjelokupnom misionarskom polju, rimokatolička crkva je sredinom XX vijeka mogla da

¹ Enciklopedija živih religija, Beograd 1992, 478, 584-585.

² Isto, 585, 781.

računa na 26.000 svještenika, 10.000 braće pomoćnika i čak 66.000 redovnica. Reputacija i humanost rimokatoličkih misija počivala je na sljedećim ustanovama: 3.000 bolnica sa 70.000 kreveta, 250 bolnica za inficirana lica sa 80.000 bolesnika, 3.000 apoteka za socijalno ugrožena lica, 2.000 sirotišta sa 95.000 siročadi, 330 staračkih domova sa 18.000 staraca i 50.000 škola sa pet miliona učenika.³ Funkcionisanje navedenih ustanova u dobroj se mjeri temeljilo na samoprijegomom, karitativnom i stručnom radu rimokatoličkih redovnica.

* * *

Na tlu Crne Gore koje je, pored ostalih vjerskih zajednica, pod duhovnom jurisdikcijom Barske nadbiskupije i Kotsorske biskupije, rimokatoličke redovnice egzistiraju još od srednjeg vijeka. Težnju ka sjedinjenju s Bogom ili hrišćanskom savršenstvu putem vjere, nade i ljubavi gajile su benediktinke, dominikanke, klarise i franjevke. One su se uglavnom bavile kontemplativnim životom.⁴ Više razloga uticalo je na drastično umanjeње broja rimokatoličkih redovnica u Crnoj Gori. Strah od sve snažnijih antikataličkih strujanja, a naročito osmansko osvajanje Bara (1571) uticali su na nevoljni odlazak časnih sestara sa područja Barske nadbiskupije. Rimokatoličke redovnice i dalje su djelovale u Boki Kotsorskoj, ali je tek XX vijek omogućio renesansu i nove forme rada ženskog redovništva u Crnoj Gori.⁵

Sestre sv. Križa hrvatske provincije predstavljale su prvu zajednicu rimokatoličkih redovnica u Crnoj Gori, čija je aktivnost u znatnoj mjeri bila ispunjena socijalnom dimenzijom. Kolljevka ove Družbe milosrdnih sestara je u Švajcarskoj, a njen stvoritelj je kapucin Teodozije Florentini. Zahvaljujući pronicljivosti i dobrohotnosti đakovačkog biskupa Josipa Juraja Štrosmajera, deset ovih sestara je 1868. godine stiglo u Đakovo. Njihova stručnost i revnost nije prošla nezapaženo ni od strane kotsorskog biskupa Franja Uccelinia Tice. Na molbu biskupa Uccelinia, sestre sv. Križa su se 1900. godine našle u Boki Kotsorskoj. Svoju službu započele su početkom decembra 1900. godine kao njegovateljice u Zavodu bolesnih i nemoćnih staraca (ubožnica) u Dobroti kod Kotora. U zavodu su od samog početka rada, osim rimokatolika, primani i njegovani starci pravoslavne vjeroispovijesti.⁶ Takav odnos bio je u skladu s ekumenskim duhom i potvrdio je da sestre sv. Križa posjeduju i ovu evanđeosku vrlinu. Glavni ton takvom humanom radu davala je Georgija Pačarić, prva poglavarica ove zajednice koja je u zavodu radila 30 godina.⁷ Drugi zavod sestara sv. Križa osnovan je 1903. godine u Herceg Novom. I ovog puta je presudan razlog za njihov dolazak bilo insistiranje kotsorskog biskupa Uccelinia. Redovnice su stigle s namjerom da se posvete edukovanju djevojaka. Vremenom je dijapazon

3 Arhiv Jugoslavije Beograd (dalje – AJ), 144-57-453, Elabarat Savezne komisije za vjerska pitanja od 1. II 1961.

4 Lenka Blehova Čelebić, *Žene srednjovjekovnog Kotora*, Podgorica 2002, 246-260.

5 Biskupski arhiv Kotor (dalje – BAK), nesređena građa, Časne sestre u Boki Kotsorskoj.

6 Isto, 100 godina prisutnosti sestara sv. Križa u Boki Kotsorskoj, Perast 2000, 9-14.

7 100 godina prisutnosti..., 16.

njihovog rada bio proširen. One su odgajale mladež iz Boke Kotorske i Crne Gore, ne praveći razlike među polovima i vjeroispovijestima. U klupama zavoda, pored rimokatolika, nalazili su se i učenici pravoslavne vjeroispovijesti.⁸

Pored njegovanja starijih osoba i vaspitno-obrazovnog rada, sestre sv. Križa su u balkanskim ratovima (1912-1913) ispoljile spremnost i na najveću žrtvu. U lazaretima na Cetinju, Podgorici i kod Taraboša u blizini ratnih okršaja, rimokatoličke redovnice su brinule za više od sedam hiljada crnogorskih ranjenika. Vlast na Cetinju je bila naprosto fascinirana požrtvovanošću i hrabrošću sestara sv. Križa. Zato ih je kralj Nikola I Petrović darivao diplomom i odlikovao Ordenom Danilovog reda (Orden za nezavisnost Crne Gore).⁹

Marljive, bodre i savjesne, časne sestre su ubrzo zadobile simpatije građana u sredinama u kojima su radile. Svojim dugogodišnjim djelovanjem i ekumenskim držanjem posebno se isticala redovnica Georgija Pačarić. Prigodom njenog 25-godišnjeg djelovanja u Dobroti tamošnje Kolo srpskih sestara odlikovalo je Georgiju Pačarić 27. marta 1926, spomenkrstom jer "...za vrijeme od toliko godina nije nikada došlo do zađevica između sestara, između nje i pravoslavnih, *jer se istom ljubavi brinula za inovjerce kao i za pripadnike svoje vjeroispovijesti*" (podvukao Z.F.).¹⁰

Sestre sv. Križa bile su veoma omiljene i u Herceg Novom. O tome rječito govori popularnost zavoda kojeg su vodile. Blagodareći entuzijazmu, taktu i vještini zaposlenih, broj učenika u zavodu se konstantno povećavao. Uoči Drugog svjetskog rata, zavod je imao oko 200 učenika i učenika koji su pohađali zabavišta, osnovnu i građansku školu.¹¹

U Boki Kotorskoj skrasila se i družba *Služavki Malog Isusa*. Ove rimokatoličke redovnice dospjele su u Perast 1904. godine. Bile su smještene u zgradi bivšeg franjevačkog samostana. Tu su otvorile osnovnu školu koja je radila do 1941. godine. Ponajviše prosvjetnim radom bavile su se i milosrdne sestre *Sv. Vinka Paulinskog* koje su takođe egzistirale u Boki Kotorskoj.¹²

Poslije 1945. godine, radikalno je izmijenjen društveno-politički okvir u kome su obitavale vjerske zajednice u Jugoslaviji. Baštineći marksističko učenje, jugoslovenski komunisti su gledali na religiju kao opterećujuće nasljeđe buržoaske prošlosti i ometajući faktor društvenog i političkog života. Stoga je, naročito u obrazovni sistem, trebalo unijeti "naučne" poruke marksizma i lenjinizma. Slikovito rečeno, vjerske zajednice su tretirane kao gnijezdo starog mentaliteta u sukobu s novim duhom vremena i intencijom oblikovanja "novog čovjeka". Pravno uporište takvim tendencijama bio je prvi Ustav FNRJ proglašen 31. januara 1946. godine. U njemu je, mimo drugog, naglašeno da je crkva odvojena od države, a škola od crkve.¹³ Ovo su u suštini gledano, bili liberalni principi, ali skepsu u

8 Državni arhiv Cetinje (dalje – DAC) f. Ministarstva prosvjete NR Crne Gore, k-4, br. 325/46.

9 100 godina prisutnosti..., 17.

10 Isto, 16.

11 DAC, f. Ministarstva prosvjete NR Crne Gore, k-4, br. 325/46.

12 BAK, nesređena građa, Časne sestre u Boki Kotorskoj.

13 Ustav FNRJ, Beograd 1946.

iskrenost njihovog sprovođenja u praksi, pored ideološke obojenosti zakonodavca podgrijavao su nedovoljno precizni i nedorečeni zakonski paragrafi.

Inaugurisanje novih društvenih odnosa direktno se odrazilo i na poziciju rimokatoličkih redovnica u Crnoj Gori. Njihov djelokrug rada bivao je sve uži. Intenzivno vršena laicizacija školstva nije dozvoljavala rad škola koje su osnovala časne i milosrdne sestre. Ovo nije bio kraj njihovih nevolja. Odlukom Ministarstva prosvjete NR Crne Gore od 17. IX 1946. godine, razriješene su učiteljske dužnosti Elekta Laštuvka i Nivarda Birdić, redovnice sv. Križa iz Herceg Novog. Ova odluka racionalizovana je na poželjnom tumačenju nadležnih vlasti, budući da pomenute redovnice nijesu predavale vjeronauku, niti su njihova predavanja odstupala od predviđenog nastavnog plana i programa. No i pored svega, Niko Pavić, cmogorski ministar prosvjete bio je izričit u svom naumu. Jedan od njegovih neubjedljivih razloga sastojao se u tome da odjeća časnih sestara djeluje demotivativno na školsku omladinu.¹⁴ Uskoro je i ostalim sestrama sv. Križa bio zabranjen rad u državnim školama. Čak im je bilo onemogućeno da podučavaju djecu u muzičkoj kulturi.¹⁵

Djelokrug javnih aktivnosti rimokatoličkih redovnica naglo se sveo samo na pružanje medicinskih usluga u bolnicama u Boki Kotorskoj. Ovaj vid djelovanja dopušten im je isključivo iz pragmatičnih razloga, pošto je u cmogorskom zdravstvu vladala opšta oskudica medicinskih sestara.¹⁶

Sasvim iznenada, broj rimokatoličkih redovnica u Crnoj Gori počeo je od decembra 1946. da se uvećava. Bila je to posljedica istorijske nevolje, a ne slobodnog opredjeljenja časnih sestara. Zapravo, slovenačke vlasti, pošto su raspolagale potrebnim medicinskim osobljem, otpočele su s masovnim otpuštanjem rimokatoličkih redovnica iz svojih zdravstvenih ustanova. Tako je 31. januara 1946. uručen otkaz za 22 časne sestre iz družbe *Franjevki bezgrešnog začeca* koje su radile kao bolničarke u sanatorijumu Golnik. Baš u to vrijeme na specijalizaciji za tuberkulozu pluća u Golniku boravio je Cvjetko Popović, ljekar iz Cetinja. Popović je nešto docnije trebalo da preuzme upravljanje u sanatorijumu za tuberkulozu pluća na Cetinju kojem je nedostajalo adekvatnog medicinskog kadra. Uvjerivši se u savjesnost i sposobnost časnih sestara, on je zatražio od njihove uprave da mu ustupe deset franjevki koje bi zaposlio u sanatorijumu na Cetinju. Ni uprava Provincije, ni časne sestre nijesu bile oduševljene ovom ponudom, jer je za njih unutrašnjost Crne Gore bila neprivačno stanište od kojeg su zazirale. Popović je pak bio istrajan. Uspio je da za ovu namjenu izdjevstvuje dozvolu Ministarstva zdravlja NR Crne Gore, kao i da ubijedi barskog nadbiskupa dr Nikolu Dobrečića da se angažuje na dolasku časnih sestara na Cetinje. Ta učestala nastojanja proizvela su željeni efekat. Uprava Provincije je u oktobru 1946. godine prihvatila ponuđeni poziv. Prva ekipa sastavljena od deset sestara franjevki, poslije niza peripetija i teškoća u putu, stigla je na Cetinje 9. XII 1946. godine.¹⁷

Rimokatoličkim redovnicama je na ulazu u cetinjski sanatorij priređen srdačan prijem.

¹⁴ DAC, f. Ministarstva prosvjete NR Crne Gore, k-4, br. 325/46

¹⁵ 100 godina prisutnosti..., 142-143.

¹⁶ Arhiva Ministarstva vjera Crne Gore (dalje –AMVCG), nesređena građa, Izvještaj Komisije za vjerska pitanja u Crnoj Gori za 1949. godinu.

¹⁷ 50-godišnjica dolaska sestara franjevki Bezgrešnog začeca, Cetinje 1996, 22-32.

Dočekaio ih je dr Vojvo Medin, upravnik bolnice s ostalim osobljem, te velik broj bolesnika. Časne sestre su bile smještene u potkrovlje bolnice. Njihov dolazak izazvao je i iznenađenje kod građana Cetinja. Oni su, nakon početne zatečenosti, bili obradovani prisustvom rimokatoličkih redovnica u svojoj sredini od kojih su očekivali mnoga dobra djela.¹⁸

Početni boravak Franjevki bezgrešnog začeća na Cetinju, i pored povremenih nevolja, bio je uglavnom snošljiv. Njima su se krajem proljeća 1947. godine pridružile i 12 časnih sestara sv. Križa. One su ordinirale u cetinjskoj bolnici Danilo I. Izvjesne teškoće koje su pratile rad ovih redovnica u hodu su bile nadilažene. Časne sestre su bile preokupirane svojom službom i njoj su se potpuno predavale. Ona se u najkraćem može sažeti u sljedećem – njega i bodrenje bolesnika. Toplinom, humanošću i umijećem brzo su zadobile simpatije ne samo medicinskog osoblja i pacijenata, već i mnogih građana Cetinja. Otuda ih je veoma neprijatno iznenadila odluka nadležnih vlasti u Crnoj Gori iz 1949. godine, da sestre sv. Križa moraju napustiti cetinjsku bolnicu.¹⁹ Motivi ove odluke nijesu nam iz dostupne građe dokučivi.

Rimokatoličke redovnice su i narednih godina dolazile u Crnu Goru. Takvo stanje proishodilo je zbog proganjanja i otpuštanja rimokatoličkih redovnica iz zdravstvenih i socijalnih ustanova u Hrvatskoj, Sloveniji i Bosni i Hercegovini.²⁰ Položaj rimokatoličkog sveštenstva bio je u tom periodu, a i kasnije, vanredno težak jer se njihova institucija tretirala kao "anacionalna snaga" zbog svog eksteritorijalnog statusa. Kulminaciju tog izvitoperenog shvatanja predstavljao je režirani proces i osuda zagrebačkog nadbiskupa dr Alojzija Stepinca.²¹ Ovaj događaj je u dužem razdoblju determinisao odnose između jugoslovenskih vlasti i rimokatoličke crkve. Kako bilo, talas proskripcije na rimokatoličku crkvu nikad se nije potpuno umirio za sve vrijeme postojanja socijalističke Jugoslavije.

Izložene šikaniranju u zapadnim jugoslovenskim republikama, časne sestre su pronašle utočište i u Crnoj Gori. Bio je to jedan od najcjelishodnijih izlaza iz krajnje nezavidne situacije. Latentni manjak medicinskog osoblja u Crnoj Gori uslovio je da sposobnosti časnih sestara dobiju sve više na značaju i težini. One su svoje znanje i dobrodušnost u 1951. godini demonstrirale u bolnicama u Kotoru, Risnu, Herceg Novom, Baru, Cetinju i Titogradu, a od 1954. i u Brezoviku kod Nikšića. Takođe su radile i u Domu staraca u Perastu. Ovim poslom pretežno su se bavile sestre sv. Križa i Franjevke Bezgrešnog začeća.²²

Manje je poznato da su od 1953. godine najbrojniju kategoriju sveštenstva u Crnoj Gori

18 Isto, 33-34.

19 Isto, 40-45.

20 AMVCG, nesređena građa, Izvještaj Komisije za vjerska pitanja u NR Crnoj Gori za 1951. godinu.

21 Proces Alojziju Stepincu, dokumenti (priredili Marina Štambuk – Škalić, Josip Kolanović i Stjepan Razum), Zagreb 1997, passim. Zvezdan Folić, Kotorska biskupija 1945-1962 (prilog pitanju), zbornik radova: Hrvatsko-crnogorski dodiri/crnogorsko-hrvatski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskog primorja, Zagreb 2009, 562-565.

22 AMVCG, nesređena građa, Spisak časnih sestara na teritoriji NR Crne Gore 1951. godine. S Barskom nadbiskupijom kroz vjekove, Podgorica 1994, 7.

činile rimokatoličke redovnice. Njih je bilo 84, a poređenja radi, broj rimokatoličkih sveštenika iznosio je 31, pravoslavnog klera – 53, dok je islamskih sveštenika bilo svega 23.²³ Osim toga, proces sekularizacije je Crnu Goru zahvatio mnogo više od ostalih jugoslovenskih republika. Prema popisu iz 1953, u Crnoj Gori je bilo 31,5 % ateista i taj procenat bio je dva i po puta veći od jugoslovenskog prosjeka.²⁴ Daleko najveći broj ateista poticao je iz redova bivših pravoslavaca. Takav trend upečatljivo govori koliko je rasprostranjenost klasične religioznosti, ali i tradicionalne konfesionalnosti, u socijalističkoj Crnoj Gori bio određen društvenim životom, odnosno socijalnom produkcijom svetog. Rimokatoličke redovnice u Crnoj Gori, uprkos nepovoljnom društvenom ambijentu, nijesu zapostavljale svoje vjerske dužnosti. One su ostajale vjerne uzvišenim redovničkim idealima, odnosno gestu koje glasi: "...živjeti usred svijeta u neprestanoj povezanosti s Bogom i biti ondje gdje nas Crkva treba". Odbile su 1954. godine da izvrše odluku Ministarstva zdravlja Crne Gore, kojom je bilo predviđeno da u bolnicama mogu raditi samo lica u građanskom odijelu.²⁵ Na taj način su prebrodile jedno od najtežih iskušenja od kada su stigle u Crnu Goru. Istrajno i nepokolebljivo su pokazale da križ i odora nemaju zamjenu. Savezni organi su od 1954. preporučivali republičkim vladama (izvršnim vijećima) da se što više orijentišu na uklanjanje časnih sestara iz zdravstvenih ustanova, odnosno da se što više posvete školovanju medicinskog kadra. Ovo htijenje vrlo su agilno sprovodile hrvatske, slovenačke i bosanskohercegovačke vlasti. Posebno rigidan stav prema rimokatoličkoj crkvi i njenom sveštenstvu imao je Ivan – Stevo Krajačić, hrvatski ministar unutrašnjih poslova. Svoje mišljenje o tom problemu eksplicitno je iznosio na sjednicama Odbora za unutrašnju politiku Saveznog izvršnog vijeća. Ovo tijelo je okupljalo najeminentnije političare iz svih jugoslovenskih republika, a njegov predsjednik bio je Aleksandar Ranković, potpredsjednik SIV-a i šef jugoslovenske tajne policije.²⁶

23 AMVCG, nesredena građa, Spiskovi pravoslavnih, rimokatoličkih i islamskih sveštenika u Crnoj Gori 1953. godine. AJ, 144-5-85, Brojno stanje sveštenika u FNRJ 1953. godine.

24 Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1953, knj. I, Beograd 1959, 278-286.

25 AMVCG, nesredena građa, Izvještaj Komisije za vjerska pitanja u NR Crnoj Gori za 1954. godinu.

26 Aleksandar Ranković je do 1966. godine bio jedan od najbližih saradnika Josipa Broza Tita, nepriksosnovnog jugoslovenskog lidera. Predstavljao je oličenje centralističke struje u jugoslovenskom rukovodstvu koja nije dopuštala veću samostalnost republikama. Njegova tajna policija vršila je represiju nad političkim protivnicima, a oštrica njenih napada bila je posebno usmjerena prema Albancima na Kosovu i Metohiji. Više o tome: Branko Horvat, *Kosovsko pitanje*, Zagreb 1988. Radmila Radić, *Država i vjerske zajednice 1945-1970*, knj. II, Beograd 2002. Venceslav Glišić, *Susreti i razgovori, prilazi za biografiju Petra Stambolića*, Beograd 2010.

Ranković je, ipak, na sjednicama Odbora za unutrašnju politiku SIV-a imao tolerantniji stav prema vjerskim zajednicama od većine članova ovog tijela. Jednu od tih sjednica održane u martu 1959, obilježile su njegove duhovite dosjetke. Zalažući se da oba roditelja moraju odobriti krštenje svog djeteta, Ivan Stevo Krajačić je naveo primjer sekretara komiteta u Velikoj Gorici koji, navodno, nije znao da su mu žena i tašta odvele dijete na krštenje bez njegovog znanja, Ranković je rekao: "Tom sekretaru je slab politički rad u njegovoj sopstvenoj kući". Kada je Njegoslav Ocočkić brzoopeto tražio da sastanci vjerskih predstavnika, kao i sjednice crkvenih odbora budu javni i sa slobodnim pristupom svakog zainteresovanog građanina, Ranković je uzvratilo: "Pa neće te valjda pustiti da prisustvuješ biskupskoj konferenciji". AJ, 144-40-333, Stenografske bilješke sa sjednice Odbora za unutrašnju politiku SIV-a održane 28. i 29. marta 1959. godine.

Kad god bi se na sjednicama Odbora za unutrašnju politiku SIV-a, dotakla problematika rimokatoličke crkve, Krajačić je obuzimala netrpeljivost, gorčina, jed. Pri tome nije mario za oštrinu svojih nerijetko prizemnih kvalifikacija i neugasivih predrasuda. Na sjednici ovog tijela od 1. IV 1959, Krajačić je bez ustezanja rekao i sljedeće: "Kada se govori o rimokatoličkoj crkvi, niko više nije internacionalan nego ovi gadovi iz rimokatoličke crkve. Oni imaju svemoguću vežu".²⁷ Nastavio je u sličnom tonu i stoga je bio upozoren da svoje ocjene i način rada upodobi intencijama saveznih vlasti.²⁸

Komisija za vjerska pitanja u Crnoj Gori je od kraja 1955. godine sa poslovičnom opreznošću koja je na momente prelazila u veliku zabrinutost, posmatrala na porast kadra i djelovanje rimokatoličkih redovnica u svojoj republici. Časnim sestrama je pripisano da pored pružanja medicinske pomoći, utiču na rimokatoličke vjernike da se pridržavaju vjerskih dužnosti, popularišu časove vjeronauke, forsiraju rad crkvenih horova. Ove pojave, koje su u ondašnjem političkom kontekstu smatrane velikim grijehovima, bile su najprisutnije u Boki Kotorskoj.²⁹

Privrženost svojoj instituciji od strane časnih sestara, naročito je nervirala Sima Radunovića, sekretara Komisije za vjerska pitanja u Crnoj Gori. Radunović se zbog toga obraćao saveznom i republičkim organima, a u izvještaju od 5. I 1956, oporo je konstatovao: "Jedino u Crnoj Gori rade po bolnicama u svojim odorama (časne sestre – prim. Z. F.). Našle su jedino utočište u Crnoj Gori i zato "sele" iz Hrvatske i Slovenije u naše Primorje. To im je zadatak od njihove centrale iz Austrije koja im naređuje: ili u Dobrotu – Boka ili tražite preseljenje za Egenburg – Austrija. Njima treba uz pomoć masovnih organizacija na terenu onemogućiti boravak u Crnoj Gori, kao i ne dozvoliti boravak onima koji dolaze, koristeći naše zakonske propise".³⁰ Ove ishitrene ideološko-političke ocjene prosljeđene su i Izvršnom vijeću NR Crne Gore.³¹

Najistaknutiji crnogorski političari, prvenstveno Blažo Jovanović, predsjednik Skupštine, Filip Bajković, predsjednik vlade i Andrija Mugoša, potpredsjednik Skupštine, nijesu bezrezervno prihvatili mišljenja Komisije za vjerska pitanja o načinu rješavanja problema rimokatoličkih redovnica. Cijeneci njihov rad u zdravstvenim ustanovama, crnogorska politička elita je ovom pitanju prilazila znatno fleksibilnije. Konkretnije rečeno, pragmatični motivi nadilazili su ideološka poimanja i to je bio ključni razlog da se rimokatoličke redovnice zadrže u Crnoj Gori.³²

²⁷ AJ, 144-32-324, Sjednica Odbora za unutrašnju politiku SIV-a 1. IV 1959.

²⁸ Na Krajačićev nagovor, službenik unutrašnjih poslova Hrvatske je zaprijetio nadbiskupu Franju Šeperu da će u zgradu zagrebačke nadbiskupije postaviti milicijsku stanicu ukoliko dr Alojzije Stepinac nastavi sa svojim neprijateljskim radom. Ova optužba je bila neosnovana, jer je Stepinac, ozbiljno bolestan, u tišini rodnog Krašića provodio svoje zadnje dane. Zbog grubog pritiska na Šepera koji je pokazivao želju za kurtoaznom saradnjom s jugoslovenskim vlastima, reagovao je Svetislav Stefanović, zamjenik šefa savezne UDB-e. Krajačić je na ovu kritiku, jetko odgovorio: "Ja to ne vidim iz Zagreba, a ti vidiš iz Beograda". AJ, 144-32-324.

²⁹ AJ, 144-15-129, Komisija za vjerska pitanja NR Crne Gore – Saveznoj komisiji za vjerska pitanja 5. I 1956. 30 Isto.

³¹ AMVCG, Komisija za vjerska pitanja NR Crne Gore – Voju Biljanoviću, potpredsjedniku Izvršnog vijeća NR Crne Gore 4. II 1956.

³² Izjava Andrije Mugoše data autoru ovih redova u oktobru 2004. godine.

Interesantno je da je Vuko Radović, predsjednik Komisije za vjerska pitanja u Crnoj Gori, skriveno od očiju javnosti, odavao priznanje časnim sestrama za njihov rad u zdravstvenim ustanovama. Radović je na sjednici Savezne komisije za vjerska pitanja održane 23. XII 1957, izjavio da rimokatoličke redovnice "...obavljaju svoj posao perfektno".³³

Posmatrajući ovaj problem isključivo kroz ideološku optiku, Simo Radunović je i dalje iznosio negativno stanovište prema djelovanju rimokatoličkih redovnica u Crnoj Gori. Taj animozitet je otvoreno iznio u izvještaju Komisije za vjerska pitanja u Crnoj Gori za 1958. godinu. Radunovića je, pored ostalog, veoma ozlojedila činjenica da su zdravstveni radnici i službenici sanatorijuma u Brezoviku kod Nikšića pomagali časnim sestrama da urede kapelu u tamošnjoj bolnici.³⁴ Ova solidarnost rječitije od svega govori o popularnosti koje su uživala rimokatoličke redovnice u Brezoviku, ustanovi u kojoj nije bilo rimokatolika.

S Radunovićevim namjerama korenspondirala je i želja dr Petrovića, novog upravnika sanatorijuma u Brezoviku. Dr Petrović je ultimativno zahtijevao nove uniforme za personal bolnice, što je direktno pogađalo poziciju časnih sestara. One su bile jednodušne u odluci da ne odlažu svojoj redovničkoj odjeću i po cijenu otpuštanja iz službe. Njihovu odluku podržali su i bolesnici u Brezoviku. Arogantan odnos dr Petrovića naišao je na neodobranje u Ministarstvu zdravlja Crne Gore. Uviđajući da bi otkaz časnim sestrama nanio veliku štetu uspješnom funkcionisanju sanatorijumu u Brezoviku, Ministarstvo zdravlja je donijelo rješenje u kojem se daje otkaz dr Petroviću.³⁵ Time je odgovoran i znalacki rad časnih sestara dobio satisfakciju i od najmeritornijeg tijela u Crnoj Gori.

Zapošljavanje građanskih lica u crnogorskim zdravstvenim ustanovama nije se odvijalo predviđenom dinamikom. Zato su vrata i dalje bila širom otvorena za nove dolaske rimokatoličkih redovnica. Njihov broj je permanentno rastao, pa je 1963. godine u Crnoj Gori bilo 142 časne sestre. Od toga je u zdravstvenim i socijalnim ustanovama radila 101 redovnica, dok su ostale bile usredsređene na održavanje svojih objekata.³⁶

Crna Gora je bila veoma privlačna za sestre Franjevke bezgrešnog začeća iz Slovenije i Hrvatske. Pored Provincijalne kuće na Cetinju, franjevke su imale svoje filijale u Dobroti kod Kotora, Đenovićima kod Herceg Novog, Petrovcu, Herceg Novom, Tuzima, Titogradu, Nikšiću i Baru.³⁷ I sestre sv. Križa su, takođe, široko razgranale svoju plemenitu mrežu. Pored Boke Kotorske, bilo ih je i u centralnim djelovima Crne Gore, a od 1958. prisutne su i na sjeveroistoku Crne Gore (Gusinje), tj. u jednom ruralnom području s par stotina rimokatolika.³⁸

Zanimljivo je da je zajednica franjevki ostala jedina družba ove provincije koja je na teritoriji Jugoslavije, pravno i javno, živjela po Konstitucijama svoje Družbe i nosila uniformu svoje ustanove. Bile su to i valjane činjenice koje su uticale da se 1965. godine, Jugoslovenska

33 AJ, 144-23-260, Zapisnik sa sjednice Savezne komisije za vjerska pitanja od 23. XII 1957. godine.

34 AMVCG, Izvještaj Komisije za vjerska pitanja NR Crne Gore za 1958. godinu.

35 50-godišnjica sestara franjevki..., 96.

36 AMVCG, Izvještaj o radu Komisije za vjerska pitanja NR Crne Gore za 1963. godine.

37 50-godišnjica sestara franjevki..., passim.

38 100 godina prisutnosti..., 11-12.

provincija podijeli na dvije provincije: Slovenačku i Crnogorsku sa sjedištem na Cetinju. Cetinje je, uopšte, bilo kolijevka ove provincije, a časne sestre su u ovom gradu bile neizmjenno poštovane.³⁹ I ne samo u ovom mjestu, već u svim sredinama i ustanovama u kojima su radile bile su personifikacija za požrtvovanost i ljudsko dostojanstvo.

* * *

Priča o rimokatoličkim redovnicama u Crnoj Gori govori o tome kako su se ideologija i realna politika znale u praksi razilaziti. Ovog puta na obostrano zadovoljstvo. Crna Gora je uspješno prebrodila akutni problem nedostatka medicinskog kadra, dok su časne i milosrdne sestre svojom stručnošću i blagorodnošću predstavljale najbolje apologete rimokatoličke crkve u najmanjoj jugoslovenskoj republici.

³⁹ Radosav Vujović, pjesnik iz Cetinja, je preko ovih stihova odao priznanje časnoj sestri:

“Časna ti je dužnost, nek ti na čast služi,
a rod ljudski treba da ti se oduži.

Spavaš i bdiješ vazda u nevojni,
na svijetu nitko ne postoji bolji,
a poziv tvoj časni nek te zadovolji.
Srce tvoje ljudsko, nebom nadahnuto,
Evangelijem svetim na to podstaknuto,

sveti ti je poziv, sveto ti je djelo,
tiho i humano držiš duh i tijelo.”

Zbirka “Za jedinstvo svijeta”, Titograd 1971.